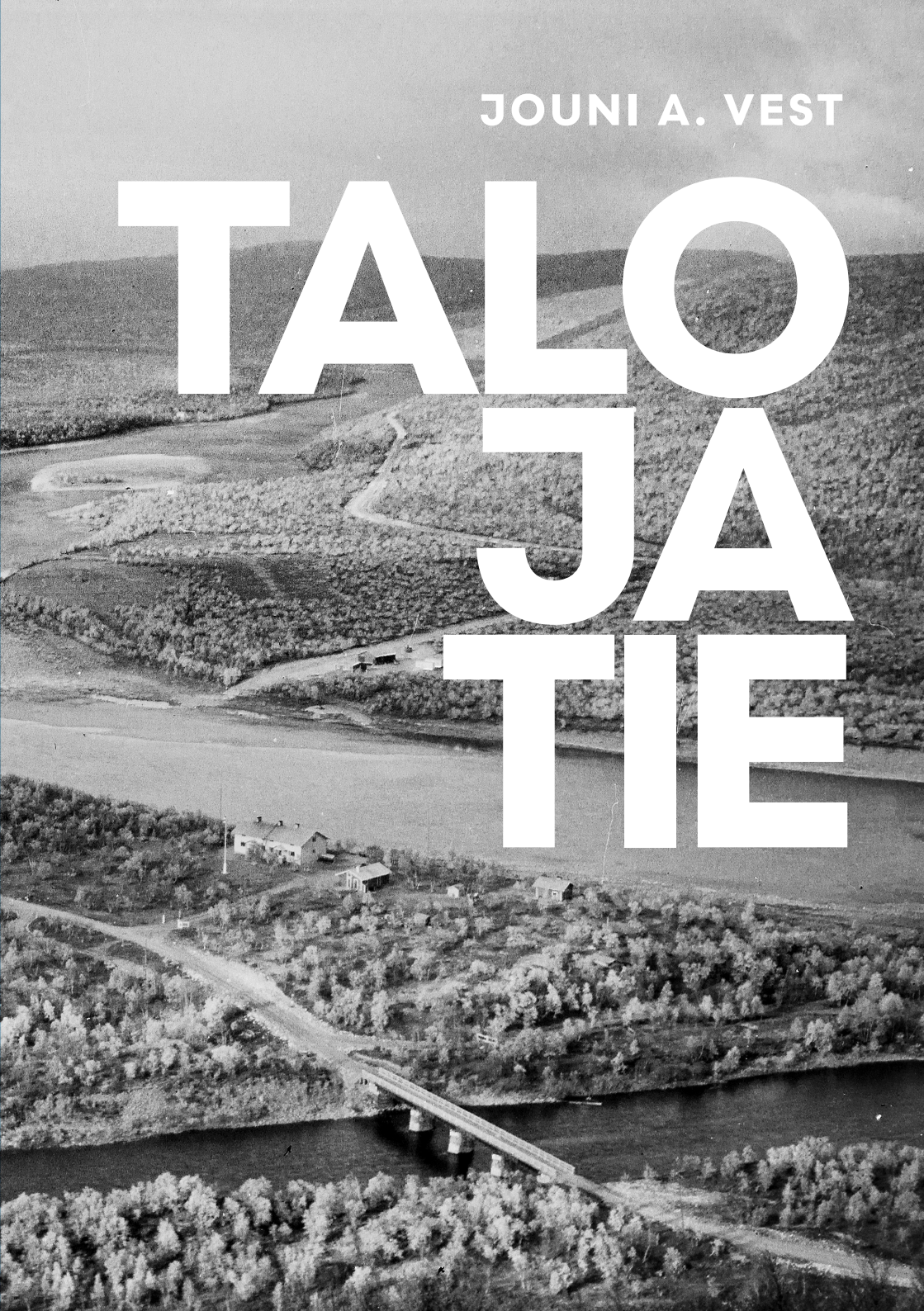

JOUNI A. VEST

TALO JA TIE

Talo ja tie

© 2025 Jouni A.Vest

Kannen kuva: Museovirasto, Kansantieteen kuvakokoelma (KK5079:34.UTSJ.14),
kuvaaja Matti Poutvaara, 1959

Taitto ja kansi: Books on Demand

Kustantaja: BoD · Books on Demand, Mannerheimintie 12 B, 00100 Helsinki, bod@bod.fi

Kirjapaino: Libri Plureos GmbH, Friedensallee 273, 22763 Hampuri, Saksa

ISBN: 9789528087182

Jouni A. Vest

TALO JA TIE

1.

Jooseppi-vainajan kotitalo oli ollut jo vuosikausia tyhjillään. Se oli pyöreistä hirsistä muinoin pystytetty rakennus – vahvaa tekoa, jonka piti kestää pitkään ajan hampaan kulutusta. Suvun vaikutusvaltaisen patriarkan poismenon jälkeen talo oli autioituneena hiljalleen ravistunut. Joosepin ja hänen vaimonsa monipäinen lapsikattras oli muuttanut heti kynnelte kyettyään syrjäisestä kotitalostaan kuntakeskukseen ja kauemmaksikin Suomeen, pojista nuorin ihan pääkaupunkiin asti kohta rintamalta palattuaan. Pirita-puolison kuoltua Jooseppi oli oleillut vielä muutaman vuoden omin päin talossaan ja siirretty sitten vanhainkotiin kuolemaan.

Talo oli ollut aikoinaan tärkeä tukikohta alueella porokarjojaan paimentaville kuntalaisille, parhaat riekonpyyntipaikat, kalaisat järvet ja marjaisat hillasuot olivat sijainneet tuolla perällä. Talo oli toiminut myös vuosikymmeniä eräänlaisena majatalona etelästä päin saapuville ja kuntakeskukseen jatkaville valtion virkamiehille ja muille matkustavaisille. Siinä oli pistäytynyt ja yöpynyt monenlaista kulkijaa, kuten talon vieraskirjoista saattoi todeta. Läänin pari maaherraa olivat olleet Joosepin lähituttavia ja he olivat pohjoisessa piipahtaessaan merkkailleet tuntemuksiaan vieraskirjaan. Myös valtakunnan pitkäaikainen presidentti oli yöpynyt kerran talossa. Hänelläkin oli ollut jotain sydämellään ja hän oli merkinnyt aatoksensa vieraskirjaan. Nuo kallisarvoiset vieraskirjat olivat paikallishistoriaa parhaimmillaan ja ne oli talon haltijan poismenon jälkeen siirretty kunnan-toimistoon turvalliseen säilöön.

Tämä harvaksen asuttu perä oli ollut valtakunnan viimeisiä erämaa-alueita. Joosepin kotitalosta oli muutama peninkulma kuntakeskukseen, jonne johti huonokuntoinen soratie ja samaista kulkureittiä pitkin pääsi tarvittaessa autokyydissä etelään päin ihmisten ilmoille. Pohjoisimman Suomen valtavirta

taas oli siellä jossain lännessä valtakunnanrajalla, jonne tämän perän harvalukuisella väellä ei ollut kovin kiinteitä yhteyksiä.

Valtakunnan pohjoisimmassa kunnassa oli jo pitkään elelty hiljaiseloa, vain kesäkuukausien ajaksi elämä hieman vilkastui lohestuksen ansiosta. Kunnan silmäätekevät olivat kehittäneet erinäisiä toimenpiteitä alueen vilkastuttamiseksi ja elinkeinoelämän monipuolistamiseksi jokseenkin huonoin tuloksin. Sitten oli alkanut tapahtua. Kuntaan oli tihkunut tietoja siitä, että valtiovallan suunnitelmiin kuului muiden muassa tuon huonokuntoisen soratien peruskunnostus uuden ajan tarpeita varten. Joidenkin tietojen mukaan tiehanke oli valtionbudjetin kiireellisyyslistoilla varsin korkealla, joten toiveet kunnan tien saamisesta kuntakeskukseen olivat ihan realistisia. Vahvistus kunnostustöiden aloittamisesta oli saapunut kuntaan. Nyt oli jo tiedossa, että asiaankuulumattomat mutkat oiottaisiin, sillat uusittaisiin, tienpohja vahvistettaisiin ja päällystettäisiin sitten öljysoralla.

Tieto tärkeän kulkuväylän peruskunnostuksessa oli herättänyt malttamattomuutta kunnan nokkamiehissä. Nyt oli toimittava. Valtiovallan myöte mielisyyttä oli hyödynnettävä. Kunnan tieyhteys helpottaisi kulkua etelään päin ja samalla se toisi matkailijoita ja uusia tuulia sieltä suuresta maailmasta prinsessa ruususen unta uinuvaan kuntakeskukseen.

Jooseppi-vainajan jälkikasvu oli vahvasti edustettuna kunnan hallintoelimiissä. Vaikka he olivat lähtökohdiltaan erämaan kasvatteja, harvempi heistä oli repinyt toimeentulonsa poronhoidosta tai muista perinteisistä elinkeinoista. Yhdistävänä piirteenä heillä oli yritteliäisyys ja ennakkoluulottomuus, ja he olivat valmiita ottamaan etäisyyttä siitä mikä oli ollut keskeisellä sijalla heidän nimekkään kantaisänsä maailmankuvassa. He kamppailivat toisinaan tuimastikin keskenään kunnan viroista ja lautakuntien paikoista, mutta heillä oli myös tarvittaessa taito yhdistää voimansa ja diplomatialla ja vanhalla rutiinilla he runnoivat yleensä läpi «oman ehdokkaansa».

Jooseppi-vainajan kotitalo oli perikunnan hallinnassa. Aikoinaan pääkaupunkiin muuttanut perheen kuopuspoika oli vapaaehtoisesti luopunut perintöosuudestaan ja jättänyt korskean hirsirakennuksen tontteineen ja siihen kuuluvine pyyntipaikkoineen vanhempien velipoikien ja sisarkaksikon

jaettavaksi. Hän oli vähitellen kaupunkilaistunut ja varttuneessa iässä avioitunut paikallisen kanssa. Iäkkään isänsä kuoltua hän ei ollut enää kovin usein kulkenut pohjoisessa sukulaisiaan ja tuttaviaan tapaamassa.

Talo oli komealla paikalla järven rannalla. Etelästä päin tultaessa tielinja kulki pitkähkön poikittaisen järven länsipään vieritse. Myös muinainen kärkytie oli kulkenut siitä kuntakeskukseen päin. Tuo alkeellinen kulkuyhteys oli toiminut pitkään kuntalaisilla eräänlaisena henkireikänä suureen maailmaan päin. Sitä myöten oli päässyt pohjan periltä hevoskyydissä kohti etelää parempien kulkuyhteyksien ääreen, ja tuota samaa kärkytieta myöten oli myös kuljetettu hevoskyydissä tai pororaidoilla postia, tavaraa ja matkalaisia valtakunnan perimmäiseen kolkkaan.

Suurellisuuteen taipuvainen Jooseppi oli pystyttänyt aikoinaan kotitalonsa parhaaseen mahdolliseen paikkaan kärkytien varteen järven rannalle. Tuo oli ollut nappivalinta. Järvessä oli runsaasti taimenta ja rautua – arvokalaa, joka oli ruhtinaallisesti ruokkinut talon väkeä ympäri vuoden. Niinpä kesällä verkosteltiin ja talvisin juomustettiin ja talossa oli jatkuvasti kalaa tuoreena sekä suolattuna, ja ihan kävelymatkan päässä oli hillajänkiä ja marjaisia mustikka- ja puolukkamaita. Sopivampaa kotipaikkaa olisi ollut vaikea löytää. Niinpä ei ollut juuri kilpailijoita jakamassa tuota yltäkyläistä luonnontarjontaa, sillä lähin naapuritalo oli puolentoista peninkulman päässä ja turisteja ei mailla halmeilla.

Joosepilla oli ollut myös pienehkö porokarja muiden paimennuksessa. Hieman herraskainen talonisäntä lähti itse aika harvoin talvella tuntureille tuiskuihin palelemaan. Hän luotti täysin pororenkeihinsä. Nämä toivat toisinaan tunturista poronruhon taloon, paloittelivat sen talonisännän ohjeiden mukaisesti, oleilivat muutaman päivän lämpimässä pirtissä, söivät vaihteeksi pelkästään kalaruokaa ja lähtivät taas porometsään.

Toimeliaan talonisännän kuoltua edellä kuvattu paratiisimainen kotiympäristö oli alkanut rapistua. Pitkät talvikuukaudet nakersivat kylmilleen jätettyä hirsirakennusta. Talo oli lukittu. Perikunnan vastaavilla oli kullakin avain taloon. Noita avaimia oli lainailtu ulkopuolisille. Niinpä talossa oli oleillut talvisin poromiehiä, pilkkijöitä ja riekonpyytäjiä. Kesäisin tuo hirsirakennus taas oli ollut mitä mainioin tukikohta hillastajille ja muille marjanpoimijoille.

Joosepin aikainen kotijärvi oli joutunut kokemaan kovia. Talonisäntä oli ollut hyvin tarkka sen käytöstä. Hän oli selittänyt pojilleen, että kovin pienisilmäisiä verkkoja järveen ei saanut laskea ja nuottapyynti oli täysin kielletty hänen järvessään. Pojat oli ottaneet vaarin isänsä sanoista ja myös ulkopuoliset olivat pikkutarkan talonisännän valvovan silmän alla antaneet järven olla rauhassa.

Tilanne oli alkanut nopeasti muuttua, kun Jooseppi ei ollut enää itse vaalimassa järveään. Ensimmäiset ulkopuoliset tulivat veneiden ja verkkojen kanssa. He huomasivat, että järvi oli todella kalaisa – hyväkuntoista tiivislihaista punakalaa riittämiin asti. Tiedot järven kalaisuudesta levisivät nopeasti kunnan alueella ja yhä useammat kiiruhtivat sinne pyyntivälineidensä kanssa. Muutamassa vuodessa järvi pyydettiin pienisilmäisillä verkoilla ja nuottauksella rapakuntoon. Niinpä etelästä päin tulevan ulkopuolisen silmään saattoi pistää tien oikealla puolella pitkulainen järvi, jonka tässä päässä oli autioitunut harmaaksi kauhtunut hirsirakennus.

2.

Tien peruskunnostustyöt oli aloitettu etelästä käsin. Tämä oli suuri tiehanke, jonka arvioitiin kestävän muutaman vuoden. Kunnassa elettiin malttamattomia odottelun aikoja. Kulkuyhteyksien paraneminen olisi tärkeä edistysaskel tämän alueen kehitysnäkymien valossa.

Myös perikunnan edustajat olivat havahtuneet tulevaan tärkeään tapahtumaan. Muutaman vuoden kuluttua kuntakeskukseen johtaisi öljysoratie. Niinpä täällä pohjan perilläkin oltiin viimein astumaisillaan uuteen aika-kauteen. Tuota pitkitietä pitkin pääsisi helpommin autoaan vaurioittamatta etelään päin ja sitä myöten tulisi matkailijoita, tuiki tärkeitä ruokatarvikkeita ja muuta hyvää perimmäiseen Suomeen.

Edesmenneen Joosepin jälkikasvu oli vahvasti edustettuna kunnan asioiden hoidossa. Kunnanhallituksen puheenjohtajana toimi tällä hetkellä hänen pojanpoikansa. Tuohon sukuun kuuluvia oli ollut lautakuntien jäsenenä ja puheenjohtajina, heitä oli ollut seurakunnan luottamustehtävissä sekä käräjätuvassa lautamiehinä oikeutta jakamassa, siis he olivat mukana lähes kaikessa mikä liittyi jotenkin kuntalaisten yhteisten asioiden hoitoon.

Sanonnan mukaan omena ei putoa kauas puusta. Tuo kansanviisaus sopi mainiosti myös Jooseppi-vainajaan ja hänen jälkikasvuunsa. Suvun kantaisä oli ollut armoitettu kunnallismies ja vaikuttaja tällä perällä ja sitä samaa ainesta oli paljon myös hänen jälkeläisissään. Joosepilla oli ollut vahva suullinen tuntemus äidinkielellään ja vanhemmilta ihmisiltä ja kirjallisista lähteistä hän oli tullut tietämään yhtä ja toista, miten tällä perällä oli aikoinaan eletty.

Hänen virallinen koulusivistyksensä oli rajoittunut pariin vuoteen 1880-luvun loppupuolella, kun hän oli nuorukaisena käynyt koulua Suomen ensimmäisissä kansakouluissa Outakoskella Tenon varrella. Opettaja Eriksonin ohjauksessa hän oli oppinut perustiedot suomen kielen lukemisesta

ja kirjoittamisesta sekä laskennosta ja raamatunhistoriasta. Suomen kielen taitoaan hän oli sittemmin täydentänyt kunnan alueella pidetyissä kiertokouluissa. Hänen tärkeimpinä kielimestareinaan olivat kuitenkin toimineet hänen kotitalossaan vietetyt vuosikymmenet. Hänen luonaan pistäytyi monenlaista suomenkielistä kulkijaa, joiden kanssa kommunikoidessa hänen kielitaitonsa koheni luonnollista tietä.

Valtion virkamiehille talo oli ollut jo pitkään vakituinen kortteeripaikka. Matkalainen saattoi tuntea tulleen toivottuna vieraana taloon. Touhukas talonemäntä kokkaili ja hänen miehensä piti seuraa. Talonisännällä oli tapana kertoilla vaikutusvaltaisille vierailleen, millaista oli elää valtakunnan perimmäisellä kolkalla lähes kaikkien peruspalveluiden ulkopuolella. Ainoa jokseenkin toimiva kulkuväylä oli Teno, jota myöten saattoi kesäisin perämoottoreiden yleistyessä kulkea varsin vaivattomasti pitkin valtakunnanrajaa. Talvisin taas aurattiin joinakin vuosina jäätie ylävirralta kuntakeskukseen, mutta se oli kovin epävarma kulkuväylä. Lumisina talvina se oli usein tukossa tuisujen takia. Pahimpina lumitalvina liikennöinnistä huolehti pari lumikiitäjää, jotka huristelivat pöllyten umpisen läpi muutama matkustaja kyydissään. Hyvin leutoina talvina liikennöitävä aika taas jäi kovin lyhyeksi, sillä tieviranomaisten kehotuksesta Vesivaltion miehet sulkiivat jo alkukeväästä kirkuvilla punakeltaisilla varoitusmerkeillään jäätien.

Niinpä liikenneyhteyksien osalta kunta oli aika lailla eristyksissä muuhun maailmaan ja tietoliikenteen osalta varsinkin Tenon varsi oli paikoitellen lähes pimennossa. Aika monessa talossa oli radiovastaanotin, mutta siitä kuului yleensä vain suhinaa ja kohinaa. Lahden radioaseman pitkät aallot huitelivat kirkkaasti rotkomaisen jokilaakson ylitse. Pitkähköt kelirikkokaudet loppusyksyllä ja kevättalvella rajoittivat kovasti jokivarren ihmisten elämää. Silloin oli vaikea lähteä mihinkään kauemmaksi ja postin kulkukin takkuili tuolloin kovasti. Niinpä ihmiset saivat harvaksen tärkeimmän tietolähteensä Lapin Kansan ja saattoivat vain toivoa rospuuttokelien päättymistä ja postin kulun paranemista päästäkseen uutispimennostaan.

Joosepin kotipaikka oli muutaman peninkulman päässä rotkomaisesta jokilaaksosta sisämaassa tunturiylängöllä, josta oli hyvä näkyvyys etelään päin.

Romaanin tapahtumat sijoittuvat entisen kotikuntani Utsjoen lähihistoriaan. Keskeisenä teemana on uuden ajan tulo pitkään syrjäseutuna säilyneeseen valtakunnan perimmäiseen kuntaan. Sodan päätyttyä vanha joutuu vähitellen väistymään uuden ajan tieltä. Käytössä olevia kärryiteitä kunnostetaan ja uusia kulkuyhteyksiä suunnitellaan. Kunnalliselämä kehittyy ja kouluolot kohe-nevat. *Talo ja tie* perustuu joiltakin osin faktatietoihin ja joiltakin osin se on puhdasta fiktiota. Keskeisenä hahmona on myyttinen Kunnan-Jooseppi. Arvokkaita tieto- ja Utsjoen kunnan lähihistoriasta olen saanut Niilo Vuoma-joelta ja Niilo Aikiolta. Heille tuhannet kiitokset!

BoD

Kannen kuva: Museovirasto, Kansantieteen
kuvakokoelma (KK5079:34.UTSJ.14),
kuvaaja Matti Poutvaara, 1959.